

VŠEHRD

LIST ČESKOSLOVENSKÝCH PRÁVNÍKŮ

Základy odpovědnosti za škodu v občanském právu francouzském.

Marcel Nast, profesor fakulty věd právních a politických university strasburské.

Prof. Nast byl na podzim r. 1923 hostem Právnické Jednoty pražské, a tu pronesl zajímavé přednášky o práv. poměrech francouzských. Z právníkého života zejména ho zajímal časopis s jeho snahou podporovati vědeckou práci literární již od studií fakultních. Svůj slib ukázati svoji sympatií vyplnil nám zasláním této studie. Překladem článku, jež opatřil kol. F. Boháček a přebral člen redakční rady naši kol. Dr. Karel Novák, zahajujeme přátelskou výměnu článků našich i kolegů odchovanců university strasburské, navrženou prof. Nastem samým pod jeho laskavou patronancí.

I. Je známo, jak a v kterých případech se vyskytuje otázka odpovědnosti občansko-právní.

Škody, které může utrpěti jednotlivec buď na své osobě nebo na svém majetku, mohou vzeíti z těchto tří příčin:

a) Škoda může nejprve vzniknouti z přirozeného činu či působením vyšší moci: nemocí, bleskem, krupobitím, povodní atd. V tomto případě nebylo by otázky odpovědnosti; pochybnost není možna: škoda musí být snášena poškozeným bez postihu na kohokoli. Jediné léky, kterými je možno odčiniti vzešlou škodu, poskytují sociální péče ve způsobě pojištění neb sociální pomoci (opatření nemocniční, občanské neb vojenské výslužné atd.).

b) Dále může spočívat příčina škody v činnosti samého poškozeného. Zde rovněž není otázky o odpovědnosti občansko-právní: poškozený sám musí snášet škodu bez postihu a jediný prostředek proti způsobené škodě máme v pojištění.

c) Posléze příčinou škody může být čin osoby jiné. Jím je rozuměti nejen přímý čin pachatelův, nýbrž i čin jednotlivce, podléhajícího vlivu jiného (úředníka, dělníka, služebnictva, dítěte) a působení věci užívané jiným (stroj, parní kotel, automobil, železnice, nemovitost atd.).

V tomto třetím případě otázka občansko-právní odpovědnosti vystupuje ve své celé síle. Kdo má snášeti důsledky škody, poškozený nebo někdo jiný? Je-li to někdo jiný, praví se, že je odpověden za újmu způsobenou poškozenému a že jí má nahraditi, t. j. že má nésti

důsledky svého činu neb činnosti osob, jež mu podléhají, nebo na něž dozírá, právě tak jako následky použití věci nese ten, jemuž prospívají.

Prakticky je to nejdůležitější otázka; není dne, kdy by se nepředkládala soudům, a tou měrou, jak život sociální stává se činnějším, hořečnatějším, tou měrou, jak se rozšiřuje užívání strojů všech druhů, tím otázka občansko-právní odpovědnosti objevuje se stále a stále častěji.

II. A tu nejprve cit spravedlnosti vyžaduje, aby původce činu, jímž škoda byla způsobena, byl uznán odpovědným dle obdoby staré a vážené zásady: »Neminem laedere.« Řešení toto je však spíše citové, než rozumové: neboť je nutno ještě znáti, za jakých podmínek může býti někdo činěn zodpovědným za škodu, již působí jinému.

V tomto ohledu jsou možna tři pojetí podle zásad stanovených občansko-právní odpovědností.

a) Dle pojetí klasického, které vyvěrá z práva římského a zvláště z *lex Aquilia*, odpovědnost může býti toliko subjektivní: tím dlužno rozuměti, že k tomu, aby byl někdo činěn zodpovědným za škodu, nestačí, aby ji pouze způsobil; je třeba nad to, aby čin ten byl zaviněný, aby pachatelé dal se přičísti k vině, třebaš lehké.

Jednoduchý příčinný vztah mezi činem a škodou nestačí, aby zavázal pachatele k odpovědnosti; je nutno, aby u něho byla alespoň nezrozumnost nebo nedbalost.

Pojetí tak absolutní nemůže býti dnes již přijato. Mohlo se zastávat na počátku devatenáctého století, kdy ještě člověk neměl tušení o různých nástrojích a strojích, které přinášejí do dnešního života tolik nebezpečí. Avšak dnes stalo se pojetí to nepostačitelným vývojem strojnictví, mechanické dopravy, letectví atd.

Neboť nejčastěji škoda zaviněná stroji neb nástroji vzchází z neznámé příčiny, z nahodilého činu: žádné zavinění nemůže býti přičítáno k tíži držitele věci. A tak řešení klasické vedlo by k téměř stálému odmítání poškozeného s nárokem na náhradu škody.

Avšak tu je odmítnutí nespravedlivé a odporuje dnešnímu právnímu názoru. Neboť kdo používá věci, příčiny to možného nebezpečí, tvoří svojí vůlí nebezpečí pro druhé a jest jenom spravedlivé, že nese jeho důsledky.

Naproti tomu stává se často, že poškozený je nemajetný, zatím co majetník stroje neb nástroje je zámožný. Nelze připustiti, aby poškozený byl bez možné ochrany proti původci činu, jímž škoda byla způsobena, třebaš že tento ničeho nezavinil.

b) A tak moderní teorie, zastávaná četnými francouzskými právníky, hlásá, že ručení nepředpokládá nutně viny. Odpovědnost je objektivní, to znamená, že stačí, je-li možno mluvit o příčinném vztahu mezi činností druhého a škodou, již utrpěl poškozený, aby původce činu, jímž škoda způsobena, byl činěn odpovědným: naprosto není nutno, aby čin způsoben byl jeho vinou.

Pojem nebezpečí nastupuje na místo pojmu viny: každý jednotlivec jest odpověden za svojí činnost, poněvadž jeho činnost tvoří nebezpečí osobě třetí, a nikoliv proto, že jeho činnost byla příčinou

škody. Stoupenci této nauky dodávají, že i články 1382 až 1386 Code civil, které upravují otázku občansko-právní odpovědnosti, nevyžadují nikterak, aby zde bylo zavinění.

I tato doktrina je příliš absolutní. Možno ji bez pochyby připustiti pro důvody udané pod γ). když škoda vzchází z věci neb činu zřízence neb člověka domácího.

Je však nepřesná a nesprávná, jedná-li se o škodu zaviněnou přímo činem druhého. Je nepřesná, neboť je nutno, aby čin pachatelův byl alespoň nedovolený, k tomu, aby přivodil její odpovědnost. Činy dovolené, třeba by škoda jimi byla způsobena, nevyvolaly by nikterak odpovědnosti: věřitel stíhající svého dlužníka, působí škodu na jeho majetku a přece není za ni odpověden; kdo zadrží zločince při činu, omezuje jeho svobodu a přece za škodu jemu tím způsobenou neodpovídá; vlastník, který staví dům neb zeď na svém pozemku, činí újmu svému sousedovi a přece není za to odpověden. To ostatně přijímá čl. 1382 Code civil, který zavazuje k náhradě škody pouze toho, jehož »vinou« škoda byla způsobena.

I jinak tato teorie objektivní může vésti k důsledkům přehnaným a nespravedlivým. Život lidské společnosti byl by skutečně nemožný, kdyby každý čin, i nezaviněný, kdyby jakákoliv činnost, kromě činů zjevně nerozumných, mohla zavazovati k odpovědnosti. Bylo by to překážkou všeho pokroku; a to by znamenalo prémii pro bojácné a nečinné. Právo pozitivní nemůže nás v zásadě činiti odpovědnými za naši osobní činnost, leč, je-li možno nám vytknouti nějakou zpozdilost neb nedbalost.

c) Obě předcházející teorie jsou příliš absolutní; a zdá se, že pro dnešní dobu nejlepší řešení otázky odpovědnosti je řešení s m í š e n é, které slučuje více názorů. Je to též řešení současného práva francouzského, jak plyne alespoň ze znění zákona, vykládaného soudy.

III. Právo francouzské, které se tvoří současně ze znění zákoníka (Code civil) a právovědy, rozeznává podle okolností odpovědnost spočívající na pojmu viny neb na pojmu nebezpečí (risika).

α) Vzchází-li škoda z přímého činu osoby třetí, není tato odpovědná, leč byla-li vina na její straně (čl. 1382 Code civile). Jednoduchý příčinný vztah ve skutečnosti nestačí: čin, jímž se škoda působí, musí býti nedovolený. Není ani nutné, aby vina byla zamýšlena: k vyvolání odpovědnosti stačí pouhá nerozumnost neb nedbalost (čl. 1383).

Nyní, kdy je zde vina? Zákoník se o tom nezmiňuje a právem. Vina je pojem velice vratký, který ostatně se mění dle vývoje smýšlení sociálního a přisnosti citu soudcova. Je to pojem, který se vyvíjí a vyvíjeti musí. Zákoník zanechal soudům péči o vyhranění pojmu viny a soudy v tomto ohledu řídí se moderními myšlenkami, dnešními proudy myšlení, současnými názory naší doby, stejně jako zaměstnáním, stupněm vzdělání a výchovy pachatelovy. Je spravedlivé žádati více pozornosti a moudrosti od člověka vzdělaného a od vyšší třídy společenské, než od člověka prostého. Je důsledné a nutné, aby nebyla oceňována stejným způsobem vina lékaře a vina advokáta neb úředníka.

β) Je-li d í t ě původcem činu škodu působícího, činí čl. 1384 odpovědnou osobu, která na ně dohlíží (rodiče, učitele, opatrovníka). Zde

je praesumována vina: zákon praesumuje, že opatrovník špatně na dítě dohlížel. Avšak též zde je základem odpovědnosti pojem viny: to dokazuje čl. 1384, který dává opatrovníku právo, aby provedl důkaz opaku, aby dokázal totiž, že předsevzal veškerou možnou péči, a provede-li tento důkaz, není již odpověden.

Řešení toto je spravedlivé: rodiče, učitel, ani opatrovník nemají z činnosti dítěte prospěchu.

γ) Posléze může být škoda způsobena činem podřízeného (úředníka, dělníka, zřízence atd.) nebo zvířetem neb věcí neživou. Tu tedy odpovědnost padá na zaměstnavatele nebo toho, kdo používá zvířete nebo věci. A zde je odpovědnost objektivní: dle výkladu daného pravovědou neb dokonce dle Code civil nežádá se vina; a k tomu, aby zde byla odpovědnost, nemusí poškozený provést důkaz o ní, stačí mu uvést čistě materiální vztah příčinný mezi činem podřízeného, zvířete, věci a způsobenou škodou.

Ve skutečnosti se zdá, že je též zde jednoduchá domněnka viny a v důsledku toho, že odpovědnost spočívá ještě na pojmu viny. To by byla pravda, kdyby zaměstnavatel, nebo ten, kdo užívá zvířete neb věci, mohl provést důkaz o opaku. Avšak právě právo francouzské nedovolující důkazu o opaku, nedovoluje, aby zaměstnavatel, nebo ten, kdo používá zvířete neb věci prokázal, že se nedopustil viny ve bdělosti nad podřízeným zvířetem neb věcí. Ve skutečnosti je tu nebezpečí a nikoliv vina: zaměstnavatel neb vlastník je odpověden, i když nemá viny. Odpovědnost spočívá tu na pojmu nebezpečí, nikoliv na pojmu viny. A to je spravedlivé. Zaměstnavatel nebo majitel zvířete neb věci má prospěch z činnosti zaměstnaného neb zvířete nebo z užívání věci. Užití služeb podřízeného, zvířete nebo používání věci tvoří nebezpečí pro osoby třetí. Je spravedlivé, aby zaměstnavatel neb držitel zvířete nebo věci, má-li z činnosti jich zisk, nesl i nebezpečí jich činnosti. Kdo má prospěch, nechť má i nebezpečí.

V tom ohledu není pochybnosti pro čin podřízeného. Čl. 1384 Code civil zapovídá výslovně, aby zaměstnavatel mohl provést důkaz o opaku; zaměstnavatel »r u č í« jaksi za čin zaviněný svým podřízeným. A tomu je tak, i když jeho zaměstnaný překročí obor své působnosti. (Zaměstnaný, jenž podepíše svého zaměstnavatele, aby způsobil škodu.)

A tu je důležitý rozdíl mezi obč. právem francouzským a německým, které dovoluje zaměstnavateli důkaz, že nad zřízencem špatně nebděl ani, že si ho špatně nevyvolil (čl. 832 něm. obč. zák.). V praxi vede to téměř vždy k nezodpovědnosti zaměstnavatele, což je však málo spravedlivé pro poškozeného.

Rovněž pokud se týče činnosti zvířat, čl. 1385 Code civil nedovoluje důkaz o opaku, alespoň jak soudy ustanovení tohoto článku vykládají. Též zde jedná se o nebezpečí a nikoliv o vinu. To dokazuje, že odpovědnost nespadá na vlastníka zvířete, ale na »t o h o, k d o j e j u ž í v á«, t. j. na toho, kdo má zisk ze zvířete. Jedná se tu správně o »risiko používání«.

Pokud jde o škody způsobené užitím věci, Code civile není tak přesný a nevyjadřuje se tak výslovně. Možno býti na pochybách: někteří právníci spisovatelé a některé soudy mají za to, že držitel věci

může dokázati, že nemá viny. To však znamená ponechati poškozeného téměř vždy bez náhrady: neboť nejčastěji jde o případ náhodný, a neví se přesně, kdo škodu způsobil a kde jest její příčina. A tak nejvyšší soud kassační*) ve smyslu názoru četných právnických spisovatelů konečně rozhodl, že držitel věci nemůže vésti protidůkaz, to jest dokazovati, že nemá viny. Vskutku také článek 1384 Code civil ustanovuje, že ručení vztahuje se na »věci, které má kdo ve své moci«, aniž by dovoloval výjimku. A tak nutno přičísti náhodné případy, risiko, k tíži držitele věci. Také zde mluvíme o risiku používání.

Řešení nejvyššího soudu kassačního bylo dodatečně nepřímo potvrzeno zákonem ze dne 7. listopadu 1922, který, čině výjimku z ustanovení článku 1384 Code civil v tom případě, že škoda vznikla požárem, připouští, že v jiném případě nedovoluje se důkaz o nedostatku viny.

Jedině tenkrát neplatí odpovědnost pachatele nebo držitele věci nebo zvířete, možno-li mluvit o zavinění poškozeného sama, vyšší moci (jako: výbuch stroje způsobený bleskem) nebo činnosti osoby třetí (jako: výbuch způsobený zločincem).

IV. Shrňeme-li předcházející vývody, odpovědnost v civilním právu francouzském vyvěrá z dvou důvodů:

1. ze zavinění, je-li škoda způsobena přímou činností pachatelovou nebo činností dítěte;

2. z risika, je-li škoda způsobena používáním služeb osob třetích nebo výkonů zvířat, nebo užíváním věci.

Odpovědnost pak jest buď subjektivní, buď objektivní.**)

K výkladu § 105. ústavní listiny československé.

Karel Drdačský (Brno).

Zásada vyslovená odst. 1. § 105 úst. listiny jeví se obdobou ustanovení odst. 1. čl. 15. rakouského státního základního zákona o moci soudcovské ze dne 21. prosince 1867, čís. 144 ř. z.¹⁾ Odst. 1. čl. 15. cit. zák. zněl: »Ve všech případech, ve kterých úřad správní podle zákonů nyní platných neb budoucích má rozhodovati o odporujících sobě nárocích osob soukromých, volno je tomu, kdo tímto rozhodnutím se má za zkrácena ve svých prá-

*) Cour de Cassation.

***) Ve studii této jsem se nezabýval otázkou úrazů pracovních, pro niž máme speciální zákonodárství, a také ne odpovědností státu za škody způsobené úředníky, pro niž však Státní rada (Conseil d'Etat) nalezla řešení téměř analogické jako věda občanskoprávní v oboru odpovědnosti za činy osoby podřízené. —

¹⁾ Zmíněný čl. 15. měl tři odstavce: první jednal o kontrole správy rádnými soudy, druhý dal základ k instituci správního dvoru soudního, třetí sliboval prováděcí zákon ohledně odst. 2., jež vydán byl konečně jako zákon ze dne 22. října 1875, čís. 36 ř. z. ex 1876.